

**ქართული და ემიგრანტული პრესა საქართველოს
1924 წლის აგვისტოს აჯანყების შედეგებზე
(სტატიები, წერილები და მოგონებები)**

თინათინ ჯაბადარი

ისტორიის დოქტორი, უფროსი სპეციალისტი
საქართველოს ეროვნული არქივი
ელ-ფოსტა: tinikojabadari@gmail.com
ORCID: 0009-0007-1997-5683

აბსტრაქტი: 1921 წლის თებერვალში გასაბჭოებულმა რუსეთმა ძალის გამოყენებით მოახერხა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ოკუპაცია. იმავე წლიდან დაიწყო ქართული ეროვნული მოძრაობა, რომლის მიზანი საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენა იყო. 1921 წლიდან დაწყებული ეროვნული მოძრაობა, 1924 წლის აგვისტოს აჯანყებით დასრულდა. აჯანყებამ საქართველოს ვერ მოუტანა გამარჯვება, დამარცხდა, რუსეთის ჯარმა სძლია ერთსულოვნებით ამოძრავებულ ქართველებს, მტერმა მოახერხა ქართველი ერის საუკეთესო შვილების სანიმუშოდ დასჯა, საქართველოს ყველა კუთხეში ცდილობდა ტერორით გაეტეხა ქართველი ხალხის სულიერება.

1924 წლის აჯანყების წარუმატებლობამ და მისმა შედეგებმა ალაშფოთა ევროპა, თუმცა საქართველოსთვის დახმარების ხელი არავის გამოუწვდია.

საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ, მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში მიმოფანტულმა ქართველების ნაწილმა საქართველოს ეს მძიმე მდგომარეობა და იმ წლების შეფასება თავის მოგონებებში, წერილებში გადმოგვცა. ამ მოვლენებზე მრავალი წიგნი დაიწერა, თუმცა სტატიაში გამოყენებულია მხოლოდ საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცული ქართველ ემიგრანტთა ფონდებში დაცული დოკუმენტები, ქართული ოფიციალური პრესისა და ემიგრანტული პრესის ფურცლებზე გამოქვეყნებული ინფორმაცია. აჯანყების საკითხი ყოველთვის აქტუალური იყო, წლების განმავლობაში ხდებოდა და დღესაც ხდება მისი შეფასება.

1924 წელს აგვისტოს აჯანყებიდან ერთი საუკუნე შესრულდა. ამიტომ ჩავთვალე საჭიროდ, რომ ამ ჩანაწერებით თქვენამდე მომეტანა საქართველოს ისტორიიდან მშფოთვარე წლების ისტორია. თემის ქრონოლოგიური ჩარჩოები 1921-1925 წლები.

საკვანძო სიტყვები: აგვისტოს აჯანყება, რეპრესიები, ქართული პრესა, ემიგრანტული პრესა, დამოუკიდებლობის დღე.

* * *

სტატიის შესავალი: 1921 წლის თებერვალში რუსეთმა სამხედრო ძალის გამოყენებით მოახერხა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ოკუპაცია. იმავე წლიდან დაწყებული ეროვნული მოძრაობა, რომლის მიზანი საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენა იყო, 1924 წლის აგვისტოს აჯანყებით დასრულდა. აჯანყებამ საქართველოს ვერ მოუტანა გამარჯვება, დამარცხდა, რუსეთის ჯარმა სძლია ერთსულოვნებით ამოძრავებულ ქართველებს, მტერმა მოახერხა ქართველი ერის საუკეთესო შვილების სანიმუშოდ დასჯა – საქართველოს ყველა კუთხეში ცდილობდა ტერორით გაეტეხა ქართველი ხალხის სულიერება, დიდმა ნაწილმა დატოვა სამშობლო და ევროპაში დაიდო ბინა.

1924 წლის აჯანყების წარუმატებლობამ და მისმა შედეგებმა ალაშფოთა ევროპა, თუმცა საქართველოს დახმარება ვერ შეძლო. ოკუპაციის შემდეგ, მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში მიმოფანტულმა ქართველების ნაწილმა სამშობლოს მძიმე მდგომარეობა თავის მოგონებებში, ერთმანეთში მიწერ-მოწერით გადმოგვცა. მათ ჩანაწერებში მოხდა მიმდინარე მოვლენების შეფასებაც. ისინი

განიხილავდნენ როგორც რუსული ოკუპაციის შედეგებს, ასევე საკუთარ შეცდომებს. აღნიშნულ მოვლენებს აშუქებდა როგორც ემიგრანტული, ასევე ადგილობრივი პრესა. დაპირისპირებულ მხარეთა შეფასება აბსოლუტურად განსხვავებული იყო. აჯანყების საკითხი ყოველთვის აქტუალური იყო, წლების განმავლობაში და დღესაც მიმდინარეობს მისი შეფასება, როგორც ჩვენი, ისე უცხოელი ისტორიკოსების მიერ. ამ დიდი მოვლენიდან საუკუნის გასვლის შემდეგ საჭიროდ ჩავთვალე, რომ ამ თემით თქვენამდე მომეტანა საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცული საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ფონდებში არსებული მასალის ნაწილი წერილებისა და მოგონებების სახით, ემიგრაციაში მყოფი ჩვენი თანამემამულეების მიერ პერიოდული გამოცემების და ოციანი წლების ქართული პრესის ფურცლებზე გამოქვეყნებული მასალის ნაწილი, რომელიც ზემოთ აღნიშნულ აჯანყების, საქართველოსა და ქართველთა რეპრესიებს ეხება, თუმცა აქვე აღნიშნავ, რომ თემაში გამოყენებული მასალით შეუძლებელი მისი სრული სახით წარმოდგენა.

მეთოდები: თემა ეფუძნება საქართველოს საისტორიო ცენტრალურ არქივში დაცულ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ფონდებში, გასული საუკუნის ოციანი წლებში პარიზში გამოშვალ ქართული ჟურნალ „სამშობლოს“ და საქართველოს სსრ-ს ოფიციალურ პრესის ფურცლებზე დაცულ ინფორმაციას.

მსჯელობა: საქართველოს ემიგრანტთა ფონდებში დაცულია მიმოწერები, ჩანაწერები, რომლებიც როგორც ფანქრით, ასევე მელნით არის შესრულებული, დოკუმენტები ნაწილობრივ დაზიანებულია, გაცრეცილია და ტექსტი არ იკითხება. ისინი მოგვითხრობენ 1921-1924 წლების საქართველოს მაზრებში არსებულ მდგომარეობაზე, წერილის ადრესატები და ავტორთა სახელები გასაიდუმლოებულია. მაგალითისთვის: „ძვირფასო **ჰანიბალ**... თანახმად თქვენი და **თადეოზის** შეხედულებისა, ჩვენ არა ერთხელ დაუყენეთ ციხის ამხანაგებს გაქცევის კითხვა, მაგრამ ისინი ამ ვაჭრობის წინააღმდეგნი არიან, გარდა ჩვენი **ზაქარიასი**... მისი წერილები საჭიროა. გნახეთ ყველა გამარჯვებით, თქვენი **მურალხანი** (სცა, ფ.1861, ა 3, ს. N 132, გვ. 59.).

გასაბჭოების შემდეგ წლებში საქართველოს დამოუკიდებლობის დღეს, 26 მაისს ქართველი ხალხი კვლავ „ზეიმობდა“. მალულად ქვეყნდებოდა ხალხისათვის დაწერილი მოწოდებები: საქართველოს ახალგაზრდა მარქსისტთა ორგანიზაციისაგან, თბილისში არსებული სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის ფრაქციისაგან და რაოდენ საკვირველიც არ უნდა იყოს საქართველოში მცხოვრები რუსული კომიტეტისაგან, ისინი მოუწოდებდნენ საქართველოს მოსახლეობას მათ წინააღმდეგ, ვინც ფეხით გათელა საქართველოს თავისუფლება:

„ხალხო, ყველამ იარეთ საქართველოს გათავისუფლების დროის ქვეშ და საქვეყნოდ ყველას გასაგონად განაცხადეთ:

„გაუმარჯოს დამოუკიდებელ, დემოკრატიულ საქართველოს...

გაუმარჯოს საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების დღეს – 26 მაისს...

გაუმარჯოს ხალხთა ძმობას, ბოლშევიკური უღლისგან გათავისუფლებულ საქართველოში...

ძირს ბოლშევიკური ოკუპაცია...

ძირს ძალაუფლება, რომელიც მხოლოდ მოტყუებულ და დამონებულ ჯარისკაცთა ხიშტებს ეყრდნობა...“ (ფ.1861, ა.1, ს.132, გვ. 37.)

26 მაისის მოლოდინში მთავრობამ მთელი საქართველოს მასშტაბით, განსაკუთრებით კი თბილისში გააძლიერა რეპრესიები. 17 მაისამდე დედაქალაქში უკვე დაპატიმრებული იყო სამასზე მეტი ქართველი ოფიცერი, მილიციის ხელმძღვანელები, რკინიგზის, ტრამვაის სახელოსნოების მოწინავე მუშები და „ჩეკას“ სარდაფებში გამოამწყვდიეს. ერთად მუშაობდა „ზაქრეკა“, „გრუზჩეკა“, „რუსჩეკა“.

1922 წლის 23 მაისს გააუქმეს საქართველოს დამოუკიდებლობის დღის – 26 მაისის უქმე დღე და მის ნაცვლად 25 თებერვალი შემოიღეს „ამით საყოველთაოდ ვაცხადებთ, თანახმად აღმასკომის პრეზიდიუმის დადგენილებისა, რომ საქართველოს ნამდვილი დამოუკიდებლობის დღე არის 25 თებერვალი და არა 26 მაისი, ... დღე, როდესაც გათავისუფლდა საქართველო“. ხელს აწერდნენ აღმასკომის თავმჯდომარე: ფ. მახარაძე და მდივანი თ. კალანდაძე (ფ.1861, ა.1, ს.132, ფ. 23).

კახეთში, სიღნაღის მაზრაში 24, 25, 26 მაისს გაიმართა კრებები, მიტინგები ხალხმა ყველგან რუსული მმართველობის სანინააღმდეგო დადგენილებები მიიღო, ხელი მოაწერა ხუთასმა წერა კითხვის მცოდნე ადამიანმა, ყველამ ერთად დადეს ფიცი იბრძოლებდნენ საქართველოს თავისუფლებისათვის სისხლის უკანასკნელ წვეთამდე. მსგავსი სიტუაცია იყო სხვა მაზრებშიც.

ამ ამბებს ევროპაში მცხოვრები ჩვენი თანამემამულეები ეხმაურებოდნენ. პარიზში გამომავალი ქართული ჟურნალი „სამშობლოსათვის“ მოწინავე სტატიაში, რომელიც თვით ქაქუცა ჩოლოყაშვილს ეკუთვნის, მილოცვასთან ერთად წარსულში დაშვებულ შეცდომებზე და თავისუფლების მოპოვებისთვის მეტრძოლ ქართველ რაინდებზე საუბრობდა. აღნიშნავდა: „სინამდვილემ გაბედული ნაციონალისტის ოცნებასაც კი გაუსწრო... გარემოება, რომელშიც მოხვდა საქართველო დამოუკიდებლობის აღდგენა, სწორედ ნატვრის განხორციელება იყო; დარღვეული რუსეთი სამოქალაქო ომში იყო გახვეული, ცა და ქვეყანა მას ჰყავდა გადაკიდებული და სხვისთვის არ ეცალა... საქართველო ისე იყო გაერთიანებული, როგორც თამარ მეფის დროს... უკეთესი პირობები არც სჭირდებოდა ახლადშობილ დამოუკიდებლობის თვით განმტკიცებას... მაგრამ ეს პირობები ვერ იქმნა გამოყენებული, იმ იშვიათ გარემოში ჩადგმულ დამოუკიდებლობის მომხიბვლელ ჭურჭელს შინაარსი არ ჰქონდა, სული აკლდა, ვერ ვიგრძენით, თუ ეს განძი მოგვეძღვნა, თუ რა დიდი ბედი გვეწვია. იქვე იხსენებს 1923 წლის 19 მაისს დახვრეტილ პატრიოტებს... სტატია იმედიანად მთავრდება: 19 მაისის აღნიშვნა არ შეიძლება არც განცდებით და არც სიტყვებით, არამედ მხოლოდ საქმით „საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენით, ამისთვის იბრძოდნენ და გაინიშნენ, ამისთვის იბრძოდნენ და გავინიშნებით“ (ჟურ. „სამშობლოსათვის“¹, 1925, N 2).¹

ხალხის დაჭერა და დახვრეტები მასიურ ხასიათს ღებულობდა საქართველოს ყველა მაზრაში. გურიის ამბებს გვაგებინებს „პავლე“ „არჩილთან“ მიმოწერაში: „გურიას ანადგურებენ, ამ რამდენიმე დღის წინათ ოზურგეთის ცენტრში, ხალხის თვალწინ 12 ადამიანი დახვრიტეს, სამი დღე და ღამე ქუჩაში ეყარნენ... დახვრეტილთა სიებს აღარ აქვეყნებენ, ღამლამობით ოჯახებიდან გამოყავთ და ხვრეტენ. ახალგაზრდებმა თავი ტყეებს შეაფარეს, სამაგიეროდ, მათ მშობლებს, ღრმად მოხუცებს ყრიან ციხეებში, გაქცეულთა სახლებს ანგრევენ და მასალა ოზურგეთში მიაქვთ... გურიის ბედშია მთელი საქართველო, ...როგორც ირკვევა კომინტერნის თავმჯდომარე ზინოვიევის, როცა ის თბილისში იმყოფებოდა დაუბარებია „ოკასთვის“ – ამიერკავკასიის გაერთიანებული არმიისთვის, რომ ორი თვის განმავლობაში საქართველოში აღმოფხვრილი უნდა ყოფილიყო ყველაფერი, ისე, რომ ოპოზიციის ნიშანწყალიც არ დარჩენილიყო. ეს კი მთელი საქართველოს ხალხის მოსპობას ნიშნავდა (ფ. 1861, ა.3, ს. 127, ფ. 57).

1925 წელს ჟურნალი „სამშობლოსათვის“ საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტის სასამართლო პროცესის დასრულებაზე იტყობინებოდა.

საქმის გარჩევა დაიწყო 15 ივლისს 12 საათზე და 5 წუთზე. სასამართლოს თავმჯდომარე იყო გ. ვაშაძე, წევრები: ი. სტურუა და ცინცაძე. პასუხისმგებში მიცემული იყო 47 კაცი:

მენშევიკები: ანდრონიკაშვილი, ონიაშვილი, ჯინორია, ცინცაბაძე, ქარცივაძე, ბელთაძე, ანჯაფარიძე, მამალაძე, შენგელია, კალანდარიშვილი, ფანოზიშვილი, ბილანიშვილი, კახიანი, იოსელიანი, ლაშხია, ლატარია, ძაძამია, ფიჩხაია, ფანცულაია ხურციძე და ესვანჯია; – სულ 21 კაცი;

ეროვნულ-დემოკრატები: ჯავახიშვილი, იშხნელი, ხოფერია, კალანდარიშვილი, პირველი, თვალაძე, ნაცვლიშვილი, ავალიშვილი, ბერიძე;

ესერები: ბოჭორიშვილი, ლორთქიფანიძე, კვირიკაძე.

მონმედ მონვეული იყო 57 კაცი;

ბრალად ედებოდათ საქართველოს შეიარაღებული აჯანყების მოწყობა საბჭოთა მთავრობის დამხობის მიზნით, უცხო სახელმწიფოებთან კავშირი ინტერვენციის მიზნით, ტერორისტული აქტების მოწყობა და ჯაშუშობა.

პროცესმა 18 დღეს გასტანა. სიკვდილით დასჯა გადაუწყვიტეს ანდრონიკაშვილს, ჯავახიშვილს, იშხნელს და ჯინორიას, თუმცა განსაკუთრებულ მოსაზრებათა გამო 10 წლით თავისუფლების აღკვე-

¹ ჟურნალი „სამშობლოსათვის“ გამოდიოდა პარიზში 1925 წელს. გამომცემელი: ფელიქს, კალდენბახი; რედაქტორი: სპირიდონ კედი;

თით შეუცვალეს, მათ ვისაც თავისუფლების აღკვეთა სამი წლით მიესაჯათ, სრულად გათავისუფლდნენ, რადგან ციხეში გატარებული დრო სასჯელში ჩათვალათ. („სამშობლოსათვის, 1925, N 6“).

აჯანყება დამარცხდა, მაგრამ სოციალ-დემოკრატები არ აპირებდნენ გაჩერებას, ისინი ცდილობენ საქართველოში დარჩენილ მოსახლეობასთან კავშირის დამყარებას და მათი დახმარებით ბოლშევიკური მთავრობის გადაყენებას. ვარშავის ცენტრის სამხედრო ხელმძღვანელი ყაზბეგი წერილით ატყობინებდა საქართველოს დამოუკიდებელი რესპუბლიკის ყოფილ პრეზიდენტს ნოე ჟორდანიას: „...გაცნობებთ, რომ პროლეტარულ მუშაკთა საკმაო რაოდენობა უკვე გამონახულია... ბოლშევიკური ხელისუფლების წინააღმდეგ მენშევიკების კოლექტიური პროტესტს ხელს აწერს 261 კაცი. დაპირებას იძლევიან მოაწყონ შეიარაღებული აჯანყება ბოლშევიზმის წინააღმდეგ („კომუნისტი, 1924წ. N 225).

საშინელ მდგომარეობაში იყო ქართული მართლმადიდებლური ეკლესია. ამ მხრივ საინტერესოა ისევ არჩილის და პავლეს მიმოწერა: „ეკლესიის ჩამორთმევა ხალხის ყურადღების მთავარ ცენტრად იქცა, დღეს იღებენ გუმბათიდან ლითონის ჯვრებს, მორწმუნე ხალხი აღშფოთებულია, მთელი მოსახლეობა ქუჩაში გამოვიდა, მაგრამ ამას მიეცა მეორე ჩვენთვის საყურადღებო და საშიში სახე, ერთმანეთს დაუპირისპირდა სხვადასხვა სარწმუნოების ხალხი, ამას განსაკუთრებული გამოძახილი ჰქონდა აჭარაში. განსხვავებული სარწმუნოების ხალხი ამ ამბებმა დააფრთხო. ისინი ფიქრობენ, რომ ეს ქრისტიანების მხრიდან პირველი ნაბიჯია, შემდეგ მეჩეთებსაც წაგვართმევენო. ამიტომ აჭარის გავლენიან ხალხში სერიოზულად დამდგარა საკითხი „მუჰაჯირობისა“ – ოსმალეთში გადასახლებისა, მხოლოდ ახლა დროს უცდიათ, ზოგი დარწმუნებულია იმაში, რომ ომი დაიწყება და მაშინ მიეცემათ საშუალება, ზოგი კი ახლაც ფიქრობს წასვლაზე. სამწუხარო ისაა, რომ ამ ამბებს ყველა აბრალებს ქართველებს, ამ რიგად თუ რამე ზომები არ მივიღეთ, აჭარა ზურგს გვაქცევს. ჩვენ გვინდა ავუხსნათ, ნამდვილი ვითარება, მაგრამ უშველის კი ეს განმარტება, როცა ფანატიზმს ასეთი დიდი ნიადაგი შეექმნა, არა თუ მუსულმანებში, არამედ ქრისტიანებში.

ბათუმში დახურეს სამხედრო „სობორი“, ამის გამო თეატრში მოიწვიეს საზოგადო კრება, დიდი ამბები დატრიალებულა, გამწარებული რუსის ქალები კომუნისტების წინააღმდეგ გამოსულან, დავაქციეთ და ახლა სალოცავებსაც გვართმევთო, რატომ სინაგოგა არ ჩამოართვიო, აჭარაში მეჩეთების სასარგებლოდ რამდენი ათასი ლირა გაეცითო? რა დაგიშავეთ მართლმადიდებლებმაო“ (ფ. 1861, ა.3, ს. 127, ფ. 47).

ყველა ტაძარი, რომელიც საქართველოს ტერიტორიაზე იყო თავისი საეზოვო შენობებით გადაეცემოდა საქართველოს კომუნისტურ ახალგაზრდულ კავშირს საკულტო – საგანმანათლებლო მუშაობისათვის (ფ. 1861, ა.1, ს. 123).

ქართველი ხალხი, როგორც ადგილობრივი მაცხოვრებლები, ისე ემიგრანტები-ეროვნულ დემოკრატიული პარტიის ცენტრალური კომიტეტის დახმარებით, მიმართავენ ამერიკის შეერთებული შტატების მუშათა ორგანიზაციის მეთაურს – სამუელ გომპერს და ევროპის ქვეყნების მუშათა ორგანიზაციებს, ჰამბურგში გაერთიანებულ საერთაშორისო მუშათა კონგრესის მომწვევ კომიტეტს. მაგრამ დახმარება არსად არ ჩანდა და შეუძლებელიც იყო, რადგან ქვეყნის სათავეში მყოფი ბოლშევიკური პარტია აცხადებდა, რომ ქვეყანაში სიმშვიდე სუფევდა. იყო მანუგებელი წერილებიც, ბერლინ-შარლოტენბურგიდან მოხუცი კარლ კაუცკი წერდა: „მე ბევრი წლები აღარ დამრჩენია სასიცოცხლოდ, მაგრამ მიუხედავად ამისა ვიმედოვნებ, კიდევ განვიცადო ის სასიხარულო წუთები, როცა გავიგებ, რომ საქართველოს სოციალ. დემოკრატიული რესპუბლიკა კვლავ გათავისუფლდა მის შემვიწროვებელთაგან...“ (ფ. 1861, ა.3, ს. N 127, ფ. 81).

აჯანყებამ დამარცხება განიცადა, იყო რეპრესიები და იყო დიდი მსხვერპლი, რომელმაც გაანადგურა ქართველი მოწინავე საზოგადოება. რა თქმა უნდა მას ჰქონდა დამარცხების გარკვეული მიზეზები. 1924 წლის აჯანყების დამარცხების მიზეზებზე პარიზში პარტიული ორგანიზაციის კრებაზე, ვრცელი მოხსენებით გამოვიდა დამოუკიდებელი საქართველოს დამფუძნებელი კრების ყოფილი თავმჯდომარე კარლო ჩხეიძე: „ქართველ ხალხს თავისუფლებისათვის ბევრი უბრძოლია, თავისუფლებისათვის ბევრი მსხვერპლიც შეუწირავს.. დიდი საქმე უმსხვერპლოდ არასოდეს არ კეთდება ამაზე არ დაობენ... ამბობენ დამარცხებაზე ლაპარაკი უკვე გვიანიაო, მაგრამ აჯანყებამ ერთი

დიდი პლიუსი მოგვცა, ჩვენი საკითხი სამუდამოდ საერთაშორისო საკითხად იქცა... ასევე მოსკოვმაც ცხადად დაინახა, თუ რამდენად ძლიერია ქართველი ხალხის ლტოლვა თავისუფლებისადმი, მისი დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლა, ...გარდა ამ დიადი მიზნისა სხვა ხელის შემწყობი მიზეზი ამ აჯანყებას არ ჰქონია, გარედან ამის გარანტიას არავინ მოგვცემდა, მაგრამ თითქმის სახეზე იყო დამარცხების გარანტია“... მისი აზრით დამარცხების უმთავრესი მიზეზი ბრძოლის მეთოდში, ტაქტიკაში იყო... „ჩახმახმა თითქმის უჩვენოდ დაჰკრა და თოფიც თავისით გავარდა... აჯანყებამ და შედეგმა, რომელიც მას მოჰყვა კიდევ უფრო მწვავედ დასვა საქართველოს დამოუკიდებლობის საკითხი და სწორედ ეს სიმწვავე გვავალებს ჩვენ მომავალ ბრძოლაში დავიკავოთ სწორი ანგარიში, ეს ანგარიში ჩვენმა პარტიამ უნდა მიაწვდინოს ხალხს... საქართველოს აჯანყებამ დიდი გამომხაურება ჰპოვა ევროპაში, თუმცა მორალური გვერდში დგომის გარდა სხვა დახმარება არავის აღუთქვამს, მათ ამის პირობა საქართველოსთვის არც მიუციათ. მიუხედავად შეცდომებისა, საქართველოს 1924 წლის აგვისტოს აჯანყება დარჩება უბრწყინვალეს ეპიზოდად ქართველი ხალხის ცხოვრებაში, დარჩება უღვევი უკვდავების წყაროდ... (ფ.2115, ა. 1, ს. 69).

საქართველოში არსებული აჯანყების შემდგომ პერიოდს აფასებდა სპირიდონ კეიღია, 1925 წლის ივლისის გაზეთი „სამშობლოში“ გამოქვეყნებულ სტატიაში ...ქართველი ხალხი რუსეთის საოკუპაციო ხელისუფლების წინააღმდეგ აქტიურ მოქმედების გზას 1921 წლიდანვე დაადგა. იხსენებს სვანეთის აჯანყებას, გასაკუთრებულ მაღალ შეფასებას აძლევს 1922 წლის დუშეთის აჯანყებას. რომელსაც სათავეში ედგნენ ბიძინა ჩოლოყაშვილი, კოტე ჩოლოყაშვილი, სუსლიკ ანდრონიკაშვილი, შაქრო და დათა ვაჩნაძეები. მათმა გამოსვლებმა მთავრობის შეიარაღებულ ძალებს სერიოზული ზარალი მიაყენეს. აჯანყება მეტად ხელსაყრელ პირობებში მოხდა: ეს იყო სპონტანური აჯანყება ჯერ კიდევ გაუმყარებელ საბჭოთა რეჟიმის წინააღმდეგ, პოლიტიკური პარტიები ჯერ კიდევ სრულიად ხელუხლებელნი იყვნენ... პოლიტიკურ პარტიებს ჩოლოყაშვილის წინააღმდეგ ინტრიგები რომ არ მოეწყოთ და ხელი არ შეეშალათ მათთვის, აჯანყებას გამარჯვების უფრო დიდი შანსი ჰქონდა ვიდრე 1924 წლის აჯანყებას.

იმავე სტატიაში ავტორი ეხება 1921 წლის თებერვლიდან საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში შესული საქართველოს განვითარებას კავშირში გაერთიანებულ რესპუბლიკებს შორის. 1925 წლისათვის ქვეყნის საბიუჯეტო გასავალი 14.247.217 ოქროს მანეთით შეფასდა, შემოსავალი კი 13,5 მილიონი მანეთი იყო. მიუხედავად იმისა, რომ შემოსავლისა და გასავალს შორის ძალიან დიდი სხვაობა არ იყო, სტატიაში სპ. კეიღია, კითხვას სვამს: საინტერესოა ვინ ვის კვებავდა საქართველო რუსეთს თუ რუსეთი საქართველოს. მოსკოვს მიჰქონდა: საქართველოს ფოსტა-ტელეგრაფის, რკინიგზის საკრედიტო ოპერაციების, ნავთობსადენი მიწების, შავი ქვის შემოსავალი და როგორც ავტორი აღნიშნავს რუსეთის ეროვნული პოლიტიკის გამო საქართველოს საბაჟოები წელიწადში 4,5 მილიონ მანეთ შემოსავალს კარგავდა („სამშობლოსათვის“. 1925, N3).

საქართველოში ხშირად ჩამოდიოდნენ სხვადასხვა ქვეყნის მუშათა დელეგაციები, 1925 წლის 15 ივნისს რუსეთიდან ინგლისის მუშა-ქალთა ოთხი წევრისაგან შემდგარი დელეგაცია ჩამოვიდა. მათ მოინახულეს თუთუნის ქარხანა, ეწვივნენ სახელმწიფო უნივერსიტეტს, სადაც დელეგაციას უმასპინძლა, უნივერსიტეტის რექტორმა ივანე ჯავახიშვილმა, პროფესორმა პეტრე მელიქიშვილმა და პროფ კ. კეკელიძემ. როცა დელეგატებს უამბეს, რომ უნივერსიტეტის სტუდენტთა 80% მუშათა და გლეხთა შვილები იყვნენ და ისინი თითქმის უფასოდ სწავლობენო, ერთ დელეგატს უხუმრია, აქ სწავლის გასაგრძელებლად ისეთი პირობები ყოფილა, შეგვიძლია ჩვენც აქ დავრჩეთ სწავლის მისაღებადო... მათ დაათვალიერეს კოჯორში მუშათა სახლები, თბილისის სხვადასხვა უბნები. სამხედრო გზით ისევ მოსკოვში დაბრუნდნენ.

29 ივლისს საქართველოს ეწვივნენ ბელგია-საფრანგეთის პროფესიულ კავშირის დელეგაცია, ორ დღეში დაათვალიერეს საქართველოს მუშათა კლუბები, ქარხნები და ფაბრიკები, 1 ივლისის თბილისიდან ბაქოში.

იყო 1921 წლის თებერვალი, რომელმაც უამრავი სიახლე შემოიტანა ქართველი ხალხის, საქართველოს ცხოვრებაში. საქართველოს მოსახლეობა ფიზიკურად ფაქტიურად ორ ნაწილად გაიყო: მცირე ნაწილი, რომელიც საქართველოში შემოსულ რუსულ აგრესიას გაეცალა და უცხოეთში გა-

დაიხვეწა და დიდი ნაწილი, რომელიც ადგილზე დარჩა და თავის თავზე აიღო ამ ქვეყანაში დატ-
რიალებული ჭირიც და ლხინიც. ქართველების დიდი ნაწილი შუაგულ ევროპაში დასახლდა და იქ
გააგრძელა ცხოვრება, მათი დიდი ნაწილი საფრანგეთში იყო. როგორც საფრანგეთში ისე ევროპის
სხვა ქვეყნებში შეიქმნა ქართველთა კავშირები, ასოციაციები, საზოგადოებები, რომლებიც საქა-
რთველოს პოპულარიზაციასა და მომავალზე ზრუნავდნენ – საფრანგეთის ქართული ასოციაცია,
ქართველ სტუდენტთა კავშირი, ჟენევაში „საერთაშორისო ასოციაცია საქართველოსათვის“, „ნი-
უ-იორკის საქართველოსა და ამიერკავკასიის მეგობართა საზოგადოება“, „ქართველთა სამხედრო
კავშირი“, „ქართველ პატრიოტ ქალთა საზოგადოება“.

ევროპასა და ამერიკაში არსებული საზოგადოებებს თავისი წვლილი შეჰქონდათ საქართველოს
ეროვნული დღესასწაულის აღნიშვნაში, გარდა ასეთი მშრალი საღამოებისა შუაგულ ევროპაში
იმართებოდა ქართველი კომპოზიტორისა და პიანისტის ერეკლე ჯაბადარის და ქართველი პია-
ნისტის ირაკლი ორბელიანის კონცერტები.

„საქართველო საზღვარგარეთ“ ასეთი რუბრიკით აწვდიდა ინფორმაციის მკითხველს ჟურნალ
„სამშობლოსათვის“, 1925 წლის 26 მაისის რუბრიკაში ვკითხულობთ: საფრანგეთის ქართული ასო-
ციაცია, საღამოს ცხრა საათზე აღნიშნავდა ეროვნულ დღესასწაულს, რომელის ქართული ჰიმნით
იხსენებოდა, მისასალმებელი სიტყვით გამოსულთა შემდეგ (სიტყვით გამოდიოდნენ აკ. ჩხენკელი
და სპ. კეიღია), ტარდებოდა ქართული „ხოროს“ კონცერტი... ჟურნალი იძლეოდა ინფორმაციას
ევროპაში ქართველთა გმირობის აღსანიშნავად გამართულ საზეიმო შეკრებებსა და კონცერტებზე
(„სამშობლოსათვის“, 1925. N2)

ქართული გაზეთები, კერძოდ „კომუნისტი“ უპასუხოდ არ ტოვებდა მენშევიკების წერილებს...
ეს იყო საქართველოში მომხდარი ამბების დამახინჯების და სიცრუის წყარო, ეს ძირითადად მო-
დიოდა საფრანგეთში მყოფი მენშევიკების მხრიდან, რომლებიც საქართველოდან მისულ ტყუი-
ლებს ავრცელებდნენ, სენსაციებით მოწყურებულ და ჩვენდამი მტრულად განწყობილ გაზეთებში.
ხოლო ამ ჭორების უმთავრესი „რედაქტორი“ იყო პირადად ნოე ჟორდანი. აქ ავტორი ყურადღებას
ამახვილებს გაზ. „კოტიდენში“ დაბეჭდილ სტატიაზე „ბოლშევიკებმა მიიღეს დახმარება ზღვით და
გადმოსხეს ჯარები ბათუმში. სისხლისმღვრელ რეპრესიებს მიმართავენ მცხოვრებლების წინააღ-
მდეგ: კლავენ მოხუცებს, ქალებს, ბავშვებს. მოკლული ადამიანებით მოფენილია რკინიგზის ხაზი.
სახლებს წვავენ, ბათუმის მიდამოებში მდებარე სოფლები გახვეულია ცეცხლის ალში, ბათუმის
მთელი მოსახლეობა რომელსაც შეუძლია იარაღის ტარება, ბრძოლაშია ჩაფლული. ჟორდანი მი-
მართავდა გაზეთის რედაქტორს: ჩაერიოს ამ საქმეში და შეაჩეროს ბოლშევიკების სისხლისღვრა.
ავტორი აღნიშნავს, რომ მთავრობა ხალხს აცნობს ერთ დეპეშას, რომელიც გამოაქვეყნა დემონ-
სოს ადგილობრივი მთავრობის კომისიამ, გაზეთი „მატენი“ იტყობინება, რომ კომისია მზად არის
იურიდიულად აღიაროს საბჭოთა მთავრობა. მეტიც, სრულიად საფრანგეთის ოფიციალური პრე-
სის ფურცლებიდან საქართველოს შესახებ ინფორმაცია ქრება... „ბურჟუაზიული პრესა თვით გა-
ზეთი „ფორვერტსიცი“ უარს ამბობენ ბეჭდონ დაწვრილებითი სამხედრო ანგარიშები-ინფორმაცია
მენშევიკების ავანტიურის შესახებ“. (გაზ. „კომუნისტი“, 1924 წ. N 231). რაც მეტი დრო გადიოდა,
სულ უფრო იკარგებოდა იმედი საქართველოში დამოუკიდებლობის აღდგენისა.

დასკვნა: მიუხედავად ასეთი უიმედო დამოკიდებულებისა მენშევიკების გადანეყვითლება უც-
ვლელი იყო. რაც ძალიან კარგად გამოხატა თავის სიტყვებში კარლო ჩხეიძემ: „ჩვენ არასოდეს
შევაღთოთ კავშირში ბოლშევიკურ რუსეთთან“... (გ. 2115, ა.1, ს. 69.).

1924 წლის აჯანყების დამარცხების შემდეგ ქართული ოფიციალური პრესა უკვე თამამად აცხა-
რებდა თავის საბოლოო გამარჯვებას: „მენშევიკურ-თავადაზნაურული ბანდიტიზმი დამარცხე-
ბულია, ბანდიტთა ხროვა განადგურებული. მშრომელთა დიქტატურის მძიმე ხელი გასრეს და-
ნარჩენებსაც, ვინც ხმალი იშიშვლა მის შესამუსრავად. ფიზიკური გაჟლეტა და დასამარება – აი
პასუხი მშრომელთა დიქტატურის, აი რას ვპირდებით ჩვენს ხალხის მტრებსა და მოღალატეებს!
გაუმარჯოს პროლეტარიატის დიქტატურა! გაუმარჯოს კომუნიზმს!“ („კომუნისტი“ 1924 წ. N 201).
მიუხედავად შეცდომებისა, საქართველოს 1924 წლის აგვისტოს აჯანყება დარჩება უბრწყინვალეს
ეპიზოდად ქართველი ხალხის ცხოვრებაში, დარჩება უღვრე უკვდავების წყაროდ.

გამოყენებული წყაროები:

1. გაზეთი „კომუნისტი“ – საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური და თბილისის მუშათა, გლეხთა, წითელარმიელთა და მეზღვაურთა დეპუტატების საბჭოების ცენტ. აღმასკომის ორგანო, თბილისი. 1924 წლის NN 201, 225, 231;
2. გაზეთი „სამშობლო“ – ეროვნულ-პოლიტიკური ორგანო, პარიზი, 1925 წლის NN 2,3,6;
3. საქართველოს საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფ.1861, ა. 3, საქმეები: NN 123, 127, 132;
4. ფ. 2115, ა. 1, ს. NN 21, 69;